

Karkó Ádám

Hazánkban élni

Tóth Barnabás *Akik maradtak* című filmjéről

„S futásra kínzott lábainkban
a görcsbe fonnyadt pesti nimbusz
oldódni kezdett e szavakra,
s kíséerte gúnyos, néma himnusz.”

[Makkai Ádám: Határon]

Tóth Barnabás (1977–) nevét korábban is hallhattunk már: rendezőként, forgatókönyvíróként, sőt színészként és szinkronhangként is jeleskedik. A Momentán Társulat alapítótagja. Rendezőként 1999 óta dolgozik. Legutóbbi munkái közül kiemelkedő a *Van egy határ* című kisjátékfilmje és a *Susotás* – ugyancsak kisjátékfilm –, amit beavagottak a 2019-es Oscar-díj legjobb élőszereplős rövidfilm kategóriájának 10 kisfilmet tartalmazó rövidlistájára.

Az *Akik maradtak* (2019-ben mutatták be) című nagyjátékfilmjét jelölték a 2020-as Oscar-díjra, a legjobb nemzetközi játékfilm kategóriában, és felkerült a legjobb 10 filmet tartalmazó listára. Egyébként a filmet F. Várkonyi Zsuzsa *Férfitől lányregénye* című könyve alapján készítették el.

A film letargikus, zenéje nyomasztó, olykor humoros, tökéletesen hazai, és remekül illik a címhez: itt felejtettek valamit, a történelem során a magyar ember mindig ezt látja, ezt érzi, ezt hallja, ezt érinti, erről ír, erről készít filmet, erről beszél a patikában is: maradtunk.

Ahhoz, hogy megértsük a jelent, meg kell érteni a múltat. Ha a filmet a múlt egy olyan

részleteként akarjuk értelmezni, amit nem akarunk megidézni, föl kell elevenítenem az előtte lévő időszakot. Ez a történelem nagyszerűsége: addig göngyölgetjük a szőnyeget, amelyre ráült az idő pora, hogy már lassan kikötünk a honfoglaló őseinknél. De addig most nincs időm visszamenni, késő van már ahhoz, másról kell beszélnünk.

A film tompa vagy alig hallható résszel indul: megismerjük Hajduk Károly szerepében Körner Aladár nőgyógyászt, szülészorvost. A doktor úrról lerí a magány, a bezárkózottság, az elhagyottság, a szomorúság. A film során affinitásunk van arra, hogy vele legyünk, hogy belegendoljunk sorsába. Alighanem a szövegkörnyezet, a zeneiség és a karakterfejlődés elősegíti a teljes azonosulást Körner gyötrelmes sorsával kapcsolatban.

Utána pedig megismerjük a film második számú főszereplőjét, Wiener Klárát (Szőke Abigél). Furcsállom, hogy e név hallatán nem szállt rá azonnal a lányra az ÁVH. Ez akár kritikaként is állhat itt, bár tudom, a film más kontextust kívánt teremteni, mint amire én gondolok. Kettejük párbeszéde indítja el valójában a filmet: Klára kimondja, hogy „sze-

rintem mi jártunk rosszabbul.”, mire Körner doktor úr a következőt válaszolja: „Mint?” „Mint, akik elmentek. Minket itt felejtettek.” A képsorok elszomorítanak és meggyőznek: itt hagyottnak lenni rosszabb, mint *eltávozttnak*. Klára megöleli Körner Aladárt, és a doktor viszonyozza az ölelést. Tehát a film bemutatja témáját: két magányos ember, akik itt maradtak a háború után, és most a kommunisták folyamatos térhódításának szemtanúi lehetnek. Egymásra számíthatnak, egymásnak maradtak. Ezt a film folyamatosan kihangsúlyozza, még mikor évek telnek is el, akkor is, mi, nézők tudhatjuk, hogy kettejük sorsa, attól a naptól kezdve, hogy Klára megölelte az orvost, kész utakra terelődött.

Amint haladunk előre a filmben – egyébként nem telt el sok idő, csak az olvasás teszi –, lassan megismerjük a karaktereinket: Körner Aladár 42 éves, Wiener Klára életkorát a doktor úr egy barátjának humorral mondja el; a férfi keze remeg, a lány naplót ír. Reális életképek emberek életéből, akik...

A lány Thomas Mann-t olvas. Német tudása kiemelkedő, ámbár az iskolában, hogy, hogy nem direkt módon magát rossz tanulónak állítja be. A férfi nógatja a lányt: egyen, így csináljon úgy csináljon, de azt megjegyezném, hogy ezeket a kommenteket a férfi nem parancsolóan, nem haraggal, sokkal inkább valami mélyről áradó tisztelettel és szeretettel teszi. A lány a házasságról kezdi kérdezni, mi lenne, ha lenne felesége a férfinak.

A filmet körbeölelik a visszatérő megszólalások, például Isten, az istenkép, a hit kérdése. Vagy frappánsabb jelenetek, amelyek ezekben a nyomott hangulatban – elnyomott időkben – kifejezik az emberi szeretetnek és érzéseknek armadáját. („Maga hazudik?” „Nem.” És egy észszerűnek tűnő interpretáció következik ezután a két mondat után.)

A nagynéni, akiről eddig nem esett szó, most juthat szóhoz. Érzi, hogy gyámsága megbukott, nem tudja kordában tartani a gyereket, ezért megkéri az orvost, legyen gyámja a lánynak. Ettől a pillanattól kezdve a férfi páratlan boldogságra tesz szert. A lány apját kezdi el látni benne, mintha mindaz, ami után vágyakozna, hirtelen a nyakába hullna egyből, megkapott mindent. Vagy mégsem?

Traumák törnek fel a mélyből; álmokat halunk, álmokat látunk. Életeket látunk, fiatal, idősebb, még idősebb. Tulajdonképpen a korosztályok száma és aránya helyesen oszlik meg,

ha elvtársakra és elvtársnőkre akarom osztani őket, bár osztályozni, az osztálynélküliséget nem lehet, ezt mind tudjuk. A traumákat nem lehet kivásalni. Ezért ezek körvonalazódnak a filmben, bár némiképp hiányosan.

Még továbbra sem telt sokkal több idő a legutóbbi intervallumi beszámolómtól óta, mégis újra megállok az időben: néhány perccel lehetünk túl valamin, a lány helyzete rosszra fordul, amire a doktor válasza az, hogy héberül imádkozik. Meglepő fordulat, tudom!

Kettejük sorsa jobban összefonódik azzal, hogy a férfi olyan titkot bíz rá a lányra, ami valójában nem is titok, ezt ő maga is elmondja, mégis, nekünk nézőknek ez a valódi rejtély: ki ez a férfi, és miért az ő életét kell nekünk megismerni ahhoz, hogy megérthessük a korszak itt maradtjainak végleges és elkeseredett sorsát. A képsorok a megrendülés csúcára repítenek bennünket; ehhez betársul a tompa zene: olyan tompa, amit akkor érzünk, hogy elmegy a hallásunk, ha két vascső egymáshoz ér erősen. Ez az érzés, ez a tompaság van az emberben akkor is, ha ránéz arra, akit szeret.

A kortárs iskolarendszerbe is betekintést nyerhetünk, bár elég gyér módon, alapvetően nem sok értelme van, mert nem lesz mindannak következménye, ami történt Klárával és Aladárral. Talán annyi – ami ellentmondásként kezeli előző mondatom –, hogy egyik orvos barátja megjelenik Aladár lakásán, és a következőt mondja neki: „Egy órával ezelőtt felhívtak a Kamarából, hogy három kollégá-

ról gyűjtsek információkat. Te vagy az egyik.” Szóval mégis van következménye annak, ami történt. Várható pillanat egy Rákosi-érában játszódó filmben, hogy megjelenik az ÁVH is. Itt nagy jelentőséget kap az operatóri munka: az érzések erőteljesebb kibontakoztatása aligha patetikusabbá, inkább letargikusabbá teszi a hangulatot.

A képkockák szenvedélyt is rejtnek.

Majd 3 év telik el, 1953-ban vagyunk. A rádióban elhangzik, hogy Joszif Sztálin 1953. március 5-én elhunyt. A fiatalok örvendeznek, újra reményt kaptak az itthoniak. Persze, Körner Aladárt nem hatja meg, hogy Sztálin eltávozott az élők sorából; sírna, ha lehetne.

A filmvégi idézet (koccint a társaság) a címre visszautal, de én mégis egy mai, egy élő kontextusba helyezném ezt az idézetet: „Azokra, akiknek itt kellene lenniük, de nincsenek.” Emlékezzünk rájuk. Nincsenek itt már. Nincs Körner Aladár, nincs Wiener Klára, nincs Olgi. Voltak. Elmentek ők is. Itt sokáig senki sem maradhat.

Azt azért a végére még hozzátenném, hogy a film abszolút befejezetlen. Hirtelen csak véget ér mindaz, ami élénk tárult az elmúlt percekben. Vajon a férfi annak ellenére, hogy új családot alapít, számíthat-e, ha a lány, akiről nem lehet eldönteni, szerelmes-e, vagy csupán szeretettel kezeli a férfit (azért, mert mindketten zsidók)? És még pár ilyen kérdőjel bőven elfér a listán.

